

Църквата и геостратегическото морализиране

Автор Марио Коев

сряда, 18 ноември 2009 | Двери БГ

1. “Върколакът на Киркегор”

Напоследък говоренето за Бога сякаш се утвърди окончателно като говорене за някаква безлична, абстрактна *res*; преподаване и преподаване на определени понятия и категории – форми на човешкото разумяване, като постепенно се игнорира фактът, че Той е Жив Бог на живи. Затова, поне според нас, богословието днес вече не бива да се опитва да говори на “всички хора”, а само на отделния човек пред Бога. Нали търсещият Го е човек-в-драма, той не е просто хладнокръвен изследовател, нито е някакъв логично аргументиращ вътрешните си “проблеми” психоаналитик. По същество болката и страданието са форми на човешката природа и са в основата както на боготърсачеството, така и на богоотхвърлянето. Накъде в такъв случай ще се обърне лицето на човека – дали към Бога или към Княза на “този свят”? И как ще му бъде “обяснено” на този човек какво прави? Тук православното богословие не бива да си позволява нито “аристократизъм”, нито незаинтересуваност, защото разговорът за човека и за Бога е разговор на възможния за нас (‘възможността’, както я задава св. Дионисий Ареопагит предел.

От своя страна драматичното не е и просто само някакво вътрешно състояние на отделния Аз. Както прозорливо отбелязва отец Юзеф Тишнер, “драматичното време не е – точно казано – в мене, нито в теб, а е тъкмо между нас”. Поради тази особеност на човешката екзистенция, когато тук направим разбираемата и твърде повтаряна грешка просто да психологизираме и да морализираме религиозната вяра, неминуемо ще редуцираме трансценденталното до етическото и така ще превърнем и екзистенциалното

само в морален въпрос. А етиката, или в по-общ план – познанието за добро и зло, не може да направи така, щото да го няма и самото познание за добро и зло, да я няма, сиреч, и самата етика; в крайна сметка да го няма различаването между време и вечност, между Аз и “отминавам”. И тъй като диалектиката на доброто и злото винаги се разгръща във времето и в историята и това разгръщане винаги поставя човека пред крайния въпрос за смисъла, изкушението да превърнем етиката и съответно етическото говорене едва ли не в “средоточие” на битието въобще, а в случая и на есхатологията, е особено силно и практически (при това положение) незаобиколимо. Това по същество е “върколакът на Киркегор”, който “отначало (в античната философия) се е превърнал в Необходимостта, след това – в Етическото, а по-късно ще ни се представи в образите на Вечността, на Безкрайността, в образа на любовта”... Нещо повече и още по-важно – в тази перспектива думите на Спасителя: “Но казвам ви, че тук е Оня, Който е по-голям от храма” (Мат. 12:6) и “Който обича баща или майка повече от Мене, не е достоен за Мене; и който обича син или дъщеря повече от Мене, не е достоен за Мене” (Мат. 10:37), са истински скандал, те са неморални, изцяло неетични, нетолерантни думи – те са предизвикателство пред човешкото мислене, поставило на трона вместо „хилядоипостасния Бог“ (по израза на св. Григорий Палама) именно горепосочения образ на “вечната любов”, на етичните изисквания и длъжности, разпределени и редуцирани според “познанието за добро и зло”. И ето, оказва се, Църквата вече е длъжна да се съобрази с етиката на “познанието за добро и зло”, да живее, сиреч, според изискванията на греха, според неговите последици. Но нали тя съществува на земята точно защото Христос “със смъртта Си смъртта умъртви”...

2. Геостратегическото морализиране

Така, казано накратко, Църквата се за-земя-ва просто като институт, като структура – като част от гръбнака на образуващите държавата социални, обществени форми и елементи. Тук според нас трябва да се търси дълбинното оправдание на тенденциите в съвременната Православна църква, особено в Русия, но и в България, отношенията между държавата и Църквата да се схващат в светска идеологическа рамка на съподчиненост, по-скоро – на някаква “симбиотична връзка” – нещо, което устройва държавата. Да не говорим, че и тук, и в Русия е на път да израсне разбиране за Православие, което всъщност няма и не може да има нищо общо с Православието. А именно, че православна държава в съвременното е едва ли не само Русия и като такава тя е пазителят и законодателят в Църквата, земната проекция на православието, т. нар. Трети Рим. Тази изключително вредна за Църквата “имперска” псевдотрадиция и до днес се възприема като нещо саморазбираемо и едва ли не присъщо на Православието изобщо. Опитите на отделни съвременни православни богослови и интелектуалци да оправдаят всичко това чрез идеята за някакво “осветяване” на държавата от Църквата, чрез което държавата да се “бори” срещу противниците на Църквата (които винаги се оказват и нейни!), са лесно разбираеми, психологически и мирогледно вероятно оправдаеми и според нас антицърковни. Нещо повече, онова, което мнозина по инерция и прибързано определят в историята като “византийски цезаропапизъм”, всъщност е на път да се осъществи именно днес, седем века след падането на Константинопол, ако се следва тази доктрина. Забележете, че ако я изчистим от обрастванията ѝ с политологически, социологически и тук-там богословски

понятия, ще видим, че по същество това е политическо мислене, което затова именно разглежда "цезаропапизма" като подходящ и като собствено полезен за хората. С други думи, ще видим, че християнството се въобразява като спасително единствено според идеята за държава, ergo и Църквата на Спасителя се превръща в брънка от веригата на едно, нека го наречем – геостратегическо морализиране... Непрестанно отбягвана и незабелязвана истина, тясно свързана с казаното, е също и че мнозинството съвременни богослови или вярващи интелектуалци, по думите на Жорж Бернанос, "намигат с извинителна усмивка към хуманизма", вдигайки съжалително рамене пред разказа за ролята на библейската змия, на сатаната. Той, разбира се, според тях не съществува[9], защото не могат да приемат присъщата на падналия разум лукавщина. За тях смирението и молитвеният разговор са просто морални патерици и вид вътрешно позърство, но не и "борба с поднебесните духове на злобата"; те са някакво интелектуално-творческо себелюбуване, литературна фигура. Смирението и молитвата тук не са парадоксът на "радостното съкрушение" в Христа – точно обратното – съзливо напомняне за собствената душевна възвишеност.

И така, първото, което ще се запитаме, е дали когато ние, хората в Църквата, се изкушаваме да поставим етическото (и в крайна сметка – политическото) на преден план при общението си с "този свят", всъщност не затываме все по-дълбоко в "познанието за добро и зло", дали не се превръщаме в доброволни зложници-продължители на първородния грях, от който сме изкупени на Кръста? Защото, пак казваме, ако приемем, че грехопадението е просто морален проблем, тогава виновен за него е неетичният, неморалният Бог, поради която Своя осъзната виновност Той е изпратил Единородния Си Син на кръста. Логиката в този начин на спекулация е същата, както ако кажем, че до началото на времената, например до Сътворението или пък до Големия взрив, остават няколко часа.

Ако подходим по-строгово обаче, ще видим, че тук моралът е по-скоро външен, някак вторичен. Актът на грехопадението не е акт на избор между доброто и злото за първия грешник. Ако обаче това е бил избор, този избор не е бил между добро и зло, а само между Бога и самия себе си, между служение и леност...

Това, в дълбочина, е проблемът и на фарисейството, на религиозното лицемерие. Защото, на първо място – какво е фарисейството (не чисто исторически, разбира се). Фарисейството (лицемерието) е религиозна вяра, която себе си знае като най-вярна. Тоест тя себе си облажава-и-изисква да я облажават и да я следват като единствено вярната. Нещо повече – фарисейството винаги, задължително е "институционализирана религиозна вяра". Извън "института" на религиозната вяра няма как да съществува фарисейство. Извън "института" на религиозната вяра обаче, собствено казано, не може да я има, не може да е жива и религиозната вяра изобщо. Това е едно от базисните изкушения за Църквата. То може да бъде определено и като "морфологичен проблем", като вътрешноприсъща колизия на самата "форма". От една страна, без общност, без Църква го няма и спасението; от друга обаче, именно в общността, в Църквата, желанието да при-общ-иш Другия веднага изправя пред теб изкушението да изискваш от него да бъде приобщен. Да не е "друг", а другият твой Аз. Това се извършва чрез морализиране, чрез етически по съдържанието си методи на убеждение, като така и самото Христово учение

се превръща в нормативен наръчник за поведение и начини на мислене, валидни в еднаква степен и по еднакъв начин за всички. Грижата за "утре", за "спасението", за "хората" става най-важното, защото е правилно да бъде така и защото без този активизъм собствената суета и страхът за смисъла няма за какво да се уловят. Грижата е във-времето, тя се променя с промяната на условията, което принуждава грижещия се непрекъснато да добавя и да добавя все нови и нови правила, норми, начини, поведения, изисквания. Тази протяжна-във-времето грижовност на практика лесно скрива същинския смисъл – спасението на човека (което не е човешко в собствен смисъл, а Божие дело), превръщайки спасението изцяло в дело-витост на човека чрез незаобиколими и самовластни морално-политически предпоставки и предусловия.

Разбира се, от казаното изобщо не следва, че едва ли не се опитваме да оспорим изискванията на религиозното нравствено постъпване, изобщо не следва, че може и без него. Всъщност е точно обратното. Ясно и отчетливо трябва да се изтъкне само, че законодателството на етиката (а следователно и на политическото) в Църквата е чиста лъжа. Злото като онтологична "прояденост" изисква активен отговор – изисква "служение", а не "леност". В този план служението следователно може да бъде единствено служение на Бога, нещо повече – няма друго служение освен служението на Бога. В противен случай, ако възприемем просто етичeskото, което от себе си разгръща себе си и законодателства дори и в сферата на отношенията между Бога и творението, ще ни се наложи да приемем и върколака на Киркегор в "дома си". Така, образно казано, ще се препълним с "безкрайни отговори", с една безкрайна без-отговор-ност. Ще се припознаем както в "господаря на дома", така и в отношенията помежду си – ще приемем "в града" не Царя, а негово подобие. Етиката тук, казано накратко, деперсонализира отношенията и макар и да използва "същите думи", всъщност пренарежда йерархията на ценностите и на зависимостите. Така Църквата постепенно се превръща в дружество на почитащите някакъв бог – морален счетоводител, тъй като според етичните норми всяко нещо, което не отговаря на техните изисквания, по определение е неетично, неморално, следователно – зло.

Но и това не е всичко – за да стане проблемът ни още по-сложен, словосъчетанието "този свят" също е подвеждащо. Изглежда, често сме склонни да го мислим като интуитивно ясно и за останалите хора по същия начин, по който го схващаме ние. В патоса на говоренето за крайните неща бързо и лесно забравяме, че точно тези "крайни неща" са проблематични и/или "немислими" за голяма част от съвременниците. И не защото те са непременно глупави или невярващи, или неспособни да разберат, а защото словосъчетанието "този свят" ни е подвело да го мислим като нещо единно, нещо точно определимо и еднакво значещо за всички. С други думи, ние предварително сме задали тоталността "този свят" с напълно погрешната презумпция, че за всички хора точно това определение ще бъде достатъчно разбираемо и приемливо. Придали сме му едва ли не "физически", "географски" хоризонтални характеристики и граници.

Ние сме "догматизирали" света.

3. "Догматизирането" на света

Само че ето това е огромна лъжа. То е буквално сатанинска лукавщина. "Ако паднеш и ми се поклониш, ще ти дам всичко това", казва Изкусителят. Тук е извършен същински метабазис ис алло генос. "Християнинът е длъжен да

разбира принципа, лежащ в основата на явлението, което наричаме "антихрист". Този принцип е имитирането на Христос и на всичко, което е Христово." В тази връзка нека обърнем внимание на нещо симптоматично – на факта, че държавата доброволно и сякаш ненужно поддържа официалното, "школското" богословско образование – онова, за което прот. Александър Шмеман пише, че е "подпомогнало и ускорило литургичния упадък". Собственият център на църковния живот – литургията и Евхаристията – днес са най-формализираните, най-малко важните. Големите християнски празници, които не просто свидетелстват, а са сами по себе си началото на есхатона – Рождество и Възкресение Христово – са почивни дни (дни за развлечение и отпих), в които хората евентуално "ходят на църква" да запалят свещ заедно с депутати, министър-председатели и президенти. Църквата е "просната хоризонтално", паднала е ничком във всеядността, в моралната лакомия на обществото. "Не с всекиго беседвай за благочестието и за добрия живот – казва св. Антоний Велики. – За неразумния ще изглеждаш смешен, а на подобното подобно съчувства... По добре е да не се говори, защото не това иска Бог за спасението на човека."

Тук може да се възрази, че проблемът, който изтъкваме, не е просто църковен, а опира въобще до съвременната култура, в която сме свидетели на този литургичен упадък и в която е невъзможно по ред причини – образователни, инфраструктурни, смислови, географски и каквито още поискате – вярата да бъде изповядвана така, както е било преди. Добре, но държавата и обществото част ли са от тази съвременна култура? Очевидно да. Тогава, ако приемем идеята, че Църквата трябва да бъде от своя страна пък част от държавата, да е нейна своеобразна обществена "душа", какво ще излезе? Няма ли да изглежда така, сякаш се опитваме да я доунищожим? Според нас точно така изглежда независимо от вероятно добрите намерения на поддръжниците на този възглед. Защото, нека пак кажем, ако в днешната култура е налице литургичен упадък, ако сме свидетели в собствен смисъл на апостасия, на отпадане от Бога, на морална лакомия, то чрез хоризонталното превръщане на Църквата в "съдружник" на тази култура наистина ли ще се получи обратното – литургичен подем, завръщане на човечеството към Бога, "всеобщо смирение"? Нима е възможно някой да бъде толкова наивен или по-скоро тази идея е пошушната от изкусителните гласове на страха и властта? Лично ние сме убедени във второто.

"Догматизирането на света", както казахме, е всъщност мисленето в тоталност за "този свят" като за нещо единно и еднозначно определимо, от което се извежда заключението, че предназначението пък на Църквата е ни повече, ни по-малко да го спасява. Струва ни се все пак, че не такава е предназначението на Църквата просто защото "този свят" е също така и "културата на този свят", т.е. познанието за добро и зло, което не желае да приеме, а и няма как да приеме, че само по себе си е греховно и безлюбивно; което, нещо повече, се смята за единствено спасително от и за човешкия род... А ако някой си е въобразил, че Църквата може да накара всички хора да приемат тази трудно въобразима нейна истина и да се откажат от познанието в името на собственото си спасение (което за тях е именно познанието), значи се е поставил на мястото на Христос, Който точно това не пожела да стори. А на мястото на Христос може да "постави" себе си само един – антихристът.

И така, Църквата няма работа по "освещаването" на културата и на обществото като част от държавата, още по-малко – като неин съдружник. Тя им противостои чрез самото си съществуване и единствено и само чрез противостоенето си може да им придаде онзи смисъл, съдържанията на който са по силите и по разума на човека. Църквата затова я има и затова портите адови няма да ѝ надделеят...

(Със съкращения)